

HOOP VOOR DE TURELUUR

Agrarisch natuurbeheer in de polder Arkemheen

René Didde

Het agrarisch natuurbeheer gaat op de schop, heeft staatssecretaris Sharon Dijksma aangekondigd. Dat vervult hoogleraar en ecooloog Frank Berendse met hoop. Boerennatuur krijgt een nieuwe kans, ervaart hij tussen de weidevogels in de polder Arkemheen. "Ik krijg hier een warm gevoel van."

Tureluur - Richard Pierson

"Kijk, het gruis van de eieren ligt er nog in. Het is heel bevredigend om te zien dat een nest is uitgekomen." Melkveehouder Kees van 't Klooster wijst enthousiast op een verlaten grutnest dat is gemarkeerd met een simpel stalen staketsel. Een maand geleden heeft Van 't Klooster nestbescherming geplaatst over de legfels van de weidevogels op zijn land. Om de nesten te vinden, observeerde hij urenlang vanuit zijn tractor het vogelgedrag. "Sommige boeren en vrijwilligers van de agrarische natuurvereniging struinen liever door het veld, ik prefereer de tractor als vogelhut. Ik kan dan vier verschillende percelen tegelijkertijd in de gaten houden en na enkele uren meerdere nesten afzetten."

De nestbescherming maakt dat niet alleen de bestuurder van de maaimachine de nesten van kwetsbare weidevogels ontziet, ook de koeien grazen er omheen. Alleen nieuwsgierig en dartel jongvee, zoals pinken, komt wel eens geïnteresseerd kijken naar het gepiep en gescharrel rond een weidevogelnest.

Gruttokuikens helpen

Samen met hoogleraar natuurbeheer en plantenecologie Frank Berendse van Wageningen University, onderdeel van Wageningen UR, staat Van 't Klooster bij de oude Zuiderzeedijk ten noorden van Nijkerk. Vanaf verschillende hekpaaltjes houden tureluurs ons in de gaten; in de lucht jubelt een veldleeuwerik. De polder Arkemheen die zich voor ons uitstrekt, is een bonte schakering van verschillende kleuren groen. Sommige onregelmatige kavels met grazende schapen zijn ruig, donkergroen, vol veldzuring; zwanenbloem in de sloten. Andere weilanden, bezaaid met koeienvlaaien, kleuren lichter groen en waar de maaimachine vorige week is geweest, is het weiland nog een tintje bleker. Deze variatie in het grasland biedt de weidevogels voordelen. "Soms zien we gruttokuikens rennen en helpen we ze voor de maaimachine uit naar een ruiger perceel", vertelt Ans van 't Klooster.

Gruttokuikens - Bert Geelmuijden

Aan deze polder, die rond 1350 vanzelf droogviel, is de ruilverkaveling voorbij gegaan. Kronkelende krekens en bochtige sloten verraden de oude waterlopen van het dekzand van de Gelderse Vallei naar de voormalige Zuiderzee. De polder grenst aan het Nationaal Landschap Arkemheen-Eemland en is beschermd gebied (Natura 2000).

Grondwaterpeil verhoogd

De oudste boerderijen, zoals die van Kees en Ans van 't Klooster, staan op een terp, die hier "pol" wordt genoemd. Sinds 1981 runt het echtpaar een melkveehouderij, die in 1997 biologisch werd. In een maatschap met enkele collega-

boeren beslaat hun areaal intussen 95 hectare, ruim voldoende voor de beweiding van hun 85 melkkoeien en 45 stuks jongvee. Maar ook de natuur neemt hier een belangrijke plaats in. "Daar, bij het oude stoomgemaal", wijst Van 't Klooster, "wordt het grondwaterpeil verhoogd van min 65 centimeter tot min 35 centimeter." Dat vindt Frank Berendse interessant. "Dat is een flinke stap in de goede richting. Daar liggen dan weer kansen voor de kempiaan en de watersnip", valt Berendse enthousiast bij. "Je zult zien dat de wei straks weer roze kleurt door de gewone koekoeksbloem."

Akkerranden inzaaien

De maatregelen die de Van 't Kloosters treffen ten behoeve van de natuur, vallen onder het zogeheten agrarisch natuurbeheer, dat in 1980 in zwang kwam. Dat is niet alleen bedoeld voor weidevogels en melkveehouders. Akkerbouwers bijvoorbeeld zaaien de randen van hun percelen in met grassen en bloemen. En in het hele land worden houtwallen en struwelen onderhouden en hersteld om roofvogels en andere fauna meer ontwikkelingskansen te bieden. De betrokken boeren sluiten een beheersovereenkomst af met de overheid en ontvangen een vergoeding om de verminderde opbrengsten te compenseren.

Veel heeft dat niet opgeleverd, concludeerde de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) dit voorjaar in een advies dat vrijwel integraal door staatssecretaris Sharon Dijksma (PvdA) van Economische Zaken werd overgenomen als basis voor een nieuw natuurbeleid. Berendse was één van de hoofdauteurs van het rapport. Een houtwalleke hier en een slootrandje daar is te veel gepriegel, aldus de Raad. Agrarisch natuurbeheer is alleen succesvol als het wordt toegepast op grote oppervlakten en dan bij voorkeur in kansrijke gebieden in de buurt van natuurterreinen.

Nauwelijks effectief

Al tien jaar geleden toonde Berendse aan, met een studie die *Nature* haalde, dat agrarisch natuurbeheer nauwelijks effectief is. "Boeren met een beheersovereenkomst voor natuurbeheer hadden nauwelijks meer weidevogels op hun land dan boeren die niet aan agrarisch natuurbeheer deden", legt Berendse uit.

Vervolgstudies van Wageningse onderzoekers wezen hetzelfde uit. Op honderd verschillende, blind gekozen plekken verspreid over Nederland was tussen 2000 en 2010 nauwelijks verschil in resultaten bij boeren met subsidie voor agrarisch natuurbeheer en boeren die niet meededen.

Ondanks alle subsidies en maatregelen verminderde vooral de populatie grutto's, symbool van de weidegebieden, van 125.000 in de jaren zeventig tot 35.000 nu. Van de veldleeuwerik is nog maar 5% van het oorspronkelijke aantal over. "De veertig miljoen euro per jaar voor subsidies wordt niet gerechtvaardigd door herstel van de biodiversiteit in het agrarisch gebied", aldus Berendse.

Veertig paar grutto's

Berendse komt voor het eerst bij de Van 't Kloosters. Ter voorbereiding heeft hij de cijfers van 2011 opgevraagd. De legselbescherming van de familie werpt vrucht af. "Op de bijna 100 hectare zaten vorig jaar veertig paar grutto's, veertig

paar tureluurs en veertig paar Kieviten, een dichtheid die niet onderdoet voor een natuurreservaat. Deze melkveehouder is een voorbeeld van hoe het moet”, zegt de Wageningse hoogleraar. “Agrarisch natuurbeheer heeft vooral resultaat als het boerenland onderdeel is van een aaneengesloten gebied waar natuurmaatregelen worden genomen, liefst met een natuurreservaat in de buurt zoals hier Arkemheen-Eemland. In een weidegebied als dit heeft variëren in maaien, beweiden, bemesten en grondwaterpeil duidelijk succes. Ik krijg hier een warm gevoel van.”

Veldleeuwerik - Bert Geelmuijden

Als aan de randvoorwaarden van voldoende oppervlakte, voldoende schoon water en voldoende variatie in het grondwaterpeil wordt voldaan, ontstaat een rijke vogelwereld, aldus Berendse. “En soms komt dat misschien niet direct de grutto of de veldleeuwerik ten goede, maar zie je zilverreigers, lepelaars of blauwborstjes in het struweel in de rietmoerassen hier”, zegt Berendse. “Soms kun je plannen wat je wilt, maar beslissen de omstandigheden anders. En soms gaat het mis.”

Vossen afschieten

Keerzijde van de legselbescherming is bijvoorbeeld dat ook predatoren als vossen, hermelijnen en wezels de nesten weten te vinden, net als kraaien en kiekendieven. Dat bleek enkele jaren geleden tijdens een camera-observatie op de percelen van de familie Van 't Klooster. “Wij hadden hier verderop een vossenhol. Vermoedelijk werd het daardoor een heel slecht gruttojaar”, aldus Van 't Klooster. “Staatsbosbeheer heeft toen uiteindelijk zeven vossen laten afschieten en sindsdien gaat het beter.”

Een tureluur slaat alarm. “Misschien zitten hier nog kuikens”, zegt Van 't Klooster. Even later raapt hij een Kievitse op. “Kijk, het laatste Kievitse, ook een verdienste”, lacht hij.

“Komt u nog eens langs?”, vragen Kees en Ans van ‘t Klooster aan het einde van de wandeltocht. Dat belooft Frank Berendse. “We moeten de voorwaarden voor succesvolle natuur per bedrijf explicieter maken en aangeven welke natuur bij welk type bedrijf het meest kansrijk is. We zouden als Wageningen UR boeren ook kunnen helpen een lange termijnvisie te ontwikkelen op de natuur op hun bedrijf en op hun bedrijfsinkomen. We moeten als ecologen daarvoor meer gaan samenwerken met landbouweconomen.”

Nieuw natuurbeleid in Nederland

In het rapport *Onbeperkt houdbaar*, dat vorig voorjaar uitkwam, komt de Raad voor de leefomgeving en infrastructuur (Rli) niet alleen met een advies over agrarisch natuurbeheer. De Raad bepleit ook om lange-termijndoelen te stellen voor het natuurbeleid, en daar dan vervolgens aan vast te houden. Als er door economische tegenspoed minder geld beschikbaar is, vertraag dan het tempo, maar niet het doel: grootschalige natuurontwikkeling.

De Rli wil verder een einde maken aan het technocratisch instrumentarium van natuurdoeltypen en andere kwalitatieve en kwantitatieve details. Bepaal niet de gewenste aantallen grutto's of gewone koekoeksbloemen per hectare, maar zorg dat de basiscondities als voldoende oppervlakte, milieukwaliteit en water in orde zijn. De natuur regelt dan verder haar eigen zaakjes.

Opvallend ten slotte is de lage prioriteit die de Raad geeft aan dure maatregelen zoals ecodeucten. Veel belangrijker zijn het vergroten en verbeteren van bestaande natuurgebieden en het creëren van nieuwe natuur, met landbouwgebieden met agrarisch natuurbeheer als bufferzones.

Dit artikel verscheen eerder in Wageningen World 3-2014 en is met toestemming overgenomen.